

An aerial night photograph of an industrial facility, likely a refinery or oil terminal. Several large ships are docked at a pier, illuminated by bright lights. To the right, there are large storage tanks and a complex network of pipes and walkways, also brightly lit. The scene is set against a dark, textured background that resembles a map or a satellite image.

doc. dr. Faruk Hadžić

Od konkurencije do koncentracije

Tiha dominacija na tržištu nafte

BIRN

Balkan
Investigative
Reporting
Network

BOSNIA &
HERZEGOVINA

 Detektor

Impressum

Autor:

doc. dr. Faruk Hadžić

Urednik:

Denis Džidić

Projekt menadžerica:

Katarina Zrinjski

Lektura:

Nadira Korić

Design i DTP:

Jasmin Leventić

Izdavač:

BIRN BiH – Detektor

Za izdavača:

Denis Džidić

Godina izdanja:

Februar 2026.

Uvod – Zašto je ovo važno sada

Mađarska MOL grupa najavila je preuzimanje većinskog udjela u Naftnoj industriji Srbije (NIS) od ruskog Gazprom Nefta, što će značiti da će kroz ovu transakciju MOL preuzeti i maloprodajnu mrežu NIS-a sa oko 40 benzinskih pumpi, kroz brendove Gazprom i NIS Petrol, i u Bosni i Hercegovini. Do sada je MOL već imao, preko svog preduzeća INA, snažno prisustvo na tržištu Bosne i Hercegovine, a s druge strane INA je vlasnik Energopetrola, jednog od najvećih domaćih naftnih preduzeća, i najveći je uvoznik naftnih derivata u Bosnu i Hercegovinu putem kćerke Holdine. U ovom kontekstu, ova akvizicija se ne može posmatrati kao sporedna vijest za Bosnu i Hercegovinu s obzirom da ona označava daljnju koncentraciju vlasništva u sektoru nafte i naftnih derivata.

Tržište naftnih derivata u Bosni i Hercegovini možda na prvi pogled djeluje fragmentirano s preko 1.100 benzinskih pumpi, uz potrošnju veću od 1,7 miliona tona godišnje, ali suštinski je segmentirano geografski i politički. Drugim riječima, formalno gledano, tržište je razučeno, ali suštinski ono je podijeljeno po regijama i entitetima. Bosna i Hercegovina se često tretira kao malo i neatraktivno tržište, ali upravo ta mala i razjedinjena struktura čini je podložnom dominaciji jednog velikog igrača. Preuzimanje NIS-a od strane MOL-a dovelo je do aktueliziranja ovog pitanja monopolizacije i konkurencije na tržištu nafte i naftnih derivata u Bosni i Hercegovini baš sada, jer bi jedan poslovni sistem ubuduće kontrolirao rafinerije u okruženju i najveće maloprodajne lance u zemlji.

Šta su monopol i dominantni položaj?

U javnosti se često misli da "monopol" postoji samo ako preduzeće drži 100 procenata nekog tržišta. Međutim, u praksi monopolista može biti i onaj ko ima znatno manji udio, čak i ako efektivno nema pravu konkurenciju. U kontekstu monopola, još važniji pojam u pravu konkurencije je "dominantni položaj", što se može objasniti kao sposobnost preduzeća da se ponaša nezavisno od konkurenata i potrošača. Drugim riječima, preduzeće koje je dominantno može nametati cijene, uslove ili strategije a da ga konkurenti ne mogu spriječiti, niti potrošači lako zaobići. Dakle, dominantan položaj ne znači nužno i formalni monopol, jer, naprimjer, preduzeće s 40-50 posto tržišnog udjela može biti dominantno ako su svi ostali konkurenti mali, recimo, s udjelom manjim od po pet posto. Nasuprot tome, tržište koje je podijeljeno između nekoliko približno jednakih konkurenata neće lako nekome od njih prepustiti dominaciju.

Važno je naglasiti i koncept relevantnog tržišta – to je okvir u kojem posmatramo konkurenciju. Relevantno tržište ima proizvodnu i geografsku dimenziju. U sektoru nafte i naftnih derivata,

geografija je često presudna s obzirom da su potrošači goriva osjetljivi na udaljenost, pa im je praktično dostupno samo ono gorivo koje se prodaje u njihovoj razumnoj blizini. Naprimjer, ako u nekom manjem gradu ili području jedno preduzeće posjeduje većinu pumpi, ono tu onda može biti lokalni monopolista i diktirati cijene, iako na nivou cijele države možda ima vrlo skroman udio. Ovaj fenomen zove se i efekat najbližeg konkurenta, gdje preduzeće gubi moć tek ako kupci imaju dovoljno blizu alternativu. U Bosni i Hercegovini je geografska relevantnost tržišta često važnija od zvanične statistike koju objavljuju državne institucije, jer su lanci dostave i entitetske granice segmentirali tržište goriva.

Struktura tržišta goriva u Bosni i Hercegovini – fragmentirano, ali uz lokalne koncentracije

Od prethodno spomenutog ukupnog broja benzinskih pumpi u Bosni i Hercegovini, procjenjuje se da ih trenutno ima oko 700 registriranih u entitetu Federacija Bosne i Hercegovine i preko 400 u entitetu Republika Srpska. Na tržištu djeluje veliki broj preduzeća, od multinacionalnih naftnih preduzeća do lokalnih privatnih lanaca. Gledano na državnom nivou, nijedan učesnik, tj. preduzeće nema monopol, s obzirom da svaki od najvećih igrača pojedinačno drži 15-20 posto udjela na tržištu. Po broju benzinskih pumpi, najveću mrežu imaju grupacija INA / MOL, koja uključuje Energopetrol i INA-u s preko 100 benzinskih pumpi zajedno, zatim Optima grupa preko brenda Nestro sa 86 pumpi. Slovenački Petrol ima 40-ak pumpi u Bosni i Hercegovini, dok domaća grupacija Hifa iz Tešnja upravlja s 50+ pumpi pod brendovima Hifa Oil sa značajnim rastom posljednjih godina. Tu su i drugi značajni domaći lanci kao što su Ti-Oil iz Viteza, sa oko 40 pumpi, Nešković, sa 10-ak pumpi u entitetu Republika Srpska, Čavkunović, koji je sa oko 12 pumpi skoncentrisan na području Unsko-sanskog kantona, Belamionix sa oko šest pumpi, većinski na području Tuzlanskog kantona. Mreža NIS-a, sa uključenim brendovima Gazprom / NIS Petrol, koju preuzima MOL, ima 38 benzinskih pumpi koje su raspoređene po Bosni i Hercegovini, oko polovine u entitetu Federacija BiH, tačnije 21, uključujući pet u Sarajevu, te ostatak u entitetu Republika Srpska. Ipak, ova mreža je u Bosni i Hercegovini do sada poslovala nezavisno od MOL / INA sistema, kao konkurentski lanac.

Kada su u pitanju tržišni udjeli, precizni podaci o udjelima često nisu javno dostupni, ali, prema izjavama iz industrije, nijedno preduzeće nema apsolutnu prevlast. Primjerice, preduzeće Hifa Oil tvrdi da je lider sa oko 20 posto tržišta tzv. "bijelih derivata", što uključuje dizel i benzin u Bosni i Hercegovini. Maloprodajna mreža Energopetrol / INA, pod kontrolom MOL-a, također je među vodećima, samo u Federaciji drži minimalno 15 posto pumpi, a preko kćerke Holdine, INA je ujedno i najveći uvoznik nafte i naftnih derivata u Bosnu i Hercegovinu. NIS-ova mreža Gazprom, iako brojem pumpi manja, ostvaruje ogroman promet, druga je po prihodu u naftnom sektoru Bosne i Hercegovine sa 645 miliona KM u 2023. godini. Ruska Optima / Nestro grupa kontrolira većinu tržišta u entitetu Republika Srpska sa 86 pumpi, uključujući

BROJ BENZINSKIH PUMPI U BiH

700

Federacija Bosne i
Hercegovine

400

Republika Srpska

preuzete bivše OMV benzinske pumpe. Slovenački Petrol BH i niz manjih domaćih lanaca dijele ostatak tržišta. U takvoj strukturi, Herfindahl-Hirschman Index (HHI), kojim se mjeri nivo koncentracije, na nivou cijele Bosne i Hercegovine bio je do sada relativno nizak, vjerovatno ispod 1.200 ili 1.300, što se može protumačiti da postoji fragmentirano i konkurentno tržište. Međutim, ovo može biti varljiva slika, jer tržište u Bosni i Hercegovini nije jedinstveno s obzirom da je po entitetima i manjim regijama koncentracija znatno veća. Drugim riječima, na državnom nivou nema monopola, dok je na lokalnom nivou moguća dominacija. Kao primjer lokalne koncentracije može se navesti da u malim gradovima, gdje postoji samo jedna ili dvije pumpe, vlasnik jedine pumpe *de facto* ima monopol u tom mjestu. Čak i u većim gradovima, često jedan ili dva lanca dominiraju na najatraktivnijim lokacijama. Konkretno, Sarajevo je dugo imalo snažan duopol INA-e / Energopetrola i Petrola BH. Geografska koncentracija je vidljiva i kroz podatak da Tuzlanski kanton ima čak 134 pumpe, gdje su mnoge međusobna konkurencija, dok cijeli Bosansko-podrinjski kanton ima svega šest pumpi. S druge strane, često se može vidjeti i nekoliko benzinskih pumpi jedna do druge, što pokazuje kako se relevantno tržište goriva svodi na to da je konkurencija oštra tamo gdje su pumpe zgusnute, a slaba gdje ih nema dovoljno.

Još jedan važan element strukture tržišta je vertikalna integracija. Veliki igrači u Bosni i Hercegovini ne kontroliraju samo benzinske pumpe, nego i lance snabdijevanja, i to kroz uvoz, veleprodaju i maloprodaju. INA-ina Holdina d.o.o. Sarajevo najveći je uvoznik derivata u državi, snabdijevajući i vlastitu mrežu, kao i mnoge manje nezavisne benzinske pumpe. NIS / Gazprom je do sada svoj lanac pumpi snabdijevao iz matične Rafinerije Pančevo u Srbiji, što predstavlja tipični primjer vertikalne veze. Hifa Oil, iako privatno preduzeće bez vlastite rafinerije, razvila je veliku veleprodajnu mrežu i terminale, gdje se kao primjer može navesti kupovina i izgradnja silosa u Zenici, tako da mnoge manje pumpe ovise o njihovoj distribuciji. Vertikalna integracija u ovom kontekstu znači da najveća preduzeća mogu lakše diktirati uslove tržišta s obzirom da imaju sigurniji pristup zalihama, čime u konačnici mogu

TRŽIŠNI UDIO NOVE PROŠIRENE MOL / INA GRUPACIJE U BiH

140+

Ukupan broj pumpi

13%

svih pumpi u BiH

efikasnije formirati cijene i istisnuti posrednike ako je potrebno. Međutim, u slučaju MOL-a, ova integracija je međunarodna jer će kontrolirati rafinerije u okruženju, poput Rijeke u Hrvatskoj i Pančeva u Srbiji, kao i maloprodaju u Bosni i Hercegovini, što stvara zatvoreni krug od proizvodnje do krajnjeg kupca.

Efekat koncentracije – Šta se mijenja nakon akvizicije?

Preuzimanje NIS-a od strane MOL grupe predstavljat će značajnu horizontalnu koncentraciju na tržištu goriva u Bosni i Hercegovini, što će praktično značiti da će se dvije, trenutno konkurentske, maloprodajne mreže spojiti u jednu. Drugim riječima, Energopetrol / INA / Holdina mreža i NIS-ova G-Petrol mreža, kroz Gazprom brend više se neće nadmetati, već će biti dio iste poslovne grupe. Ukupno gledano, tržišni udio ove nove proširene MOL / INA grupacije u Bosni i Hercegovini time će porasti. Po broju pumpi, MOL-ova grupacija će kontrolirati preko 140 benzinskih pumpi, i to s preko 100 pod brendovima INA i Energopetrol, plus 38 Gazprom / NIS Petrol, što je otprilike 13 posto svih pumpi u državi. Ipak, dosta važnije u ovoj priči jeste što su to uglavnom najprometnije lokacije u urbanim centrima i na glavnim saobraćajnicama. Procjene po prometu goriva sugeriraju da bi udio MOL-ove grupacije mogao dostići 30 posto ili čak više ukupne prodaje goriva u Bosni i Hercegovini, što je već nivo na kom jedno preduzeće može imati znatnu tržišnu moć. Herfindahl-Hirschman Index (HHI) nakon ove akvizicije porast će, recimo, sa oko 1.200 na preko 1.600, što predstavlja indikativnu procjenu. U konačnici će to značiti pomak iz kategorije razmjerno konkurentnog ka umjereno koncentriranom tržištu, posebno jer će horizontalna koncentracija biti asimetrična i fokusirana po regijama.

Kao vid horizontalne koncentracije, MOL će preuzeti konkurente koji su do jučer bili nezavisni. U nekim kantonima to će značiti da će MOL *de facto* imati značajnu kontrolu. Naprimjer, u Kantonu Sarajevo, Energopetrol je bio najveći s 20+ pumpi, a Gazprom sa pet pumpi među *top 5*, što će značiti da će zajedno jasno dominirati na tržištu. Sličnu situaciju imamo i u entitetu Republika Srpska, gdje je INA imala indirektno prisustvo, preko udjela u Krajinapetrolu i nekih drugih INA-brend pumpi, dok je Gazprom imao mrežu od Banje Luke do Bijeljine. Kada budu udruženi, zauzet će vrlo jak položaj naspram Nestra / Optime. S druge strane, vertikalna integracija će značiti kontrolu lanca vrijednosti. Krajnji rezultat može biti "zatvaranje" tržišta za konkurenciju, s obzirom da će manji distributeri možda teže nabavljati gorivo po povoljnim uslovima ako MOL posredno kontrolira rafinerije i velike terminale. Ovo bi moglo dugoročno istisnuti dio manjih igrača, posebno one koji nemaju svoje uvozne kanale ili ekskluzivne dobavljače.

Dio stručne javnosti i industrije ukazuje na mogućnost da akvizicija dovede do kratkoročnog smanjenja cijena goriva u Bosni i Hercegovini, što bi, u slučaju da se to zaista i desi, moglo dovesti do logističkih ušteda. Naime, MOL grupa bi, kroz kontrolu NIS-a, mogla snabdijevati tržište gorivom iz Rafinerije Pančevo željezničkim transportom, što je znatno jeftinije od sadašnjih uvoznih pravaca preko morskih terminala i cestovne distribucije. Ako bi se takav efekat posmatrao isključivo izolirano, može dovesti do koristi za potrošače. Međutim, ekonomska teorija konkurencije upozorava da niže cijene koje proizlaze iz tržišne moći, a ne iz tržišne konkurencije, nose ozbiljne i dugoročne rizike. Konkretno, u slučaju da neki akter ima dominantnu i vertikalno integriranu kontrolu nad tržištem, on može sebi priuštiti agresivno snižavanje cijena na ključnim lokacijama u kratkom roku, čime se dodatno potiskuju mali i srednji distributeri goriva koji nemaju pristup istim logističkim i nabavnim prednostima kao taj akter. Nakon što se tržište dodatno "isprazni i očisti" od slabijih konkurenata, prostor za stvarnu cjenovnu konkurenciju se smanjuje i tada do izražaja dolazi sposobnost dominantnog aktera da utiče na cijene, marže i uslove snabdijevanja. Zbog toga se eventualno kratkoročno pojeftinjenje goriva, u slučaju da do toga zaista i dođe, ne može posmatrati isključivo kao pozitivan ishod, s obzirom da on ima znatan, širi uticaj na kretanja na tržištu, čije posljedice mogu biti suprotne interesima potrošača i privrede u srednjem i dugom roku.

Važno je naglasiti i mogućnost isključivanja i barijera ulaska. Tržište nafte i naftnih derivata u Bosni i Hercegovini i prije je bilo teško za nove igrače, zbog zasićenosti brojem pumpi i potrebnim logističkim kapacitetima. Sada, s MOL-om kao megaigračem, te barijere mogu postati veće. Mali lokalni operateri, koji posjeduju nekoliko pumpi, ovisit će sve više o veleprodajnim cijenama koje diktiraju veliki. Ako MOL-INA odluči koristiti svoju tržišnu snagu, može privremeno sniziti cijene na ključnim lokacijama da bi "istisnuli" konkurente kroz *dumping* cijene, što nije zakonski dozvoljeno, ako se zloupotrijebi dominantna pozicija na tržištu, ali se ona teško dokazuje. Također, kontrola atraktivnih lokacija, poput pumpi na autocestama i u gradskim središtima, ostat će u rukama nekoliko velikih preduzeća, i to MOL-a kao jednog i eventualno Optime / Nestra ili Petrola kao drugog. Nove pumpe je ionako teško otvoriti zbog prostornog planiranja, ali sada će i ekonomski biti teže opravdati ulazak na tržište gdje jedan div drži sve karte, počevši od nabave, pa sve do maloprodaje.

Također, potrebno je napomenuti da se ne tvrdi, niti ima dokaza da će MOL sigurno napraviti monopol i zloupotrijebiti ga, ali realan rizik od dominantne tržišne pozicije može postojati. Regulatorni okvir u Bosni i Hercegovini trenutno ne adresira adekvatno ovakvu situaciju, što je možda i najveći problem. Kontrolu koncentracija radi Konkurencijsko vijeće BiH, ali njegov dosadašnji pristup uglavnom je bio formalistički, na način da ako su zadovoljeni uslovi u Zakonu o konkurenciji BiH, koncentracija se odobri. Moguće je da će Vijeće ocijeniti da ovo spajanje "nema negativan efekt" na konkurenciju, pogotovo ako se gleda broj učesnika na cijelom tržištu, jer će ih i dalje biti mnogo. No, pitanje je hoće li iko analizirati lokalne efekte, npr. šta ako MOL-ova dva lanca zajedno drže 60-70 posto tržišta u pojedinoj regiji. U Bosni i Hercegovini se rijetko ulazi u takve detalje.

Ukratko, poslije akvizicije možemo očekivati manje takmičara srednje veličine, s obzirom da ćemo sada imati jedan megalanac. Ostaju, naravno, drugi poput Nestra, Hife i Petrola, ali jedan konkurent manje znači općenito slabiji pritisak na cijene. Također, može se očekivati veća ovisnost Bosne i Hercegovine o uvezenoj nafti kroz jedan kanal, što će MOL vjerovatno argumentovati da se na taj način povećava energetska sigurnost regiona, jer se uklanja ruski faktor, posebno što Rafinerija Pančevo ostaje u pogonu. Ipak, za Bosnu i Hercegovinu to znači da dvije od tri okolne rafinerije koje je snabdijevaju sada kontroliše jedno te isto preduzeće. Ako bi sutra došlo do poremećaja ili nekih nesuglasica s MOL-om, to bi predstavljalo rizik za energetska sigurnost pošto Bosna i Hercegovina nema unutrašnji alternativni izvor.

Zaključak i implikacije za politike

Tržište nafte i naftnih derivata u Bosni i Hercegovini formalno možda nije monopolizirano, ali postaje sve manje istinski konkurentno i, što je najopasnije, sve više "nevidljivo" za one koji bi ga trebali nadzirati. Preuzimanje NIS-a od strane MOL-a samo je najsvježiji primjer trenda da regionalni i globalni energetske igrači konsolidiraju vlastitu kontrolu, dok domaće institucije kaskaju za događajima. Kakve su šire implikacije?

Sa aspekta energetske sigurnosti, zagovornici akvizicije tvrde da će ovo povećati energetska sigurnost regiona jer se ključna infrastruktura, poput Rafinerije Pančevo, spašava od sankcija i ulazi u ruke jednog preduzeća sa sjedištem u Evropskoj uniji. Ipak, za Bosnu i Hercegovinu "sigurnost snabdijevanja" je relativan pojam ako praktično zavisite od jednog lanca nabavke. Energetska sigurnost podrazumijeva i raznolikost izvora i mogućnost da tržište reagira alternativama u krizi. Bosna i Hercegovina bi trebala razmisliti kako da zadrži tu raznolikost, možda kroz poticanje ulaska drugih igrača, npr. preduzeća iz arapskih zemalja, ili globalnih trgovaca naftom, ili kroz međudržavne sporazume o dostupnim rezervnim zalihama.

Uz političku ekonomiju regiona, ne treba zanemariti ni geopolitički kontekst. MOL je preduzeće pod snažnim uticajem Mađarske, a ona je posljednjih godina gradila posebne

Slobodna utakmica ili tiha dominacija

U Bosni i Hercegovini tržište nafte možda nije formalno monopolizirano, ali postaje sve manje konkurentno, i ako se ništa ne preduzme, građani bi to mogli osjetiti kroz nestabilne cijene u kratkom roku i više cijene u srednjem i dugom roku, kao i manje mogućnosti za izbor.

odnose sa entitetom Republika Srpska i Srbijom. Očigledni ruski uticaj preko NIS-a u entitetu Republika Srpska sada preuzima MOL. Možemo se zapitati: hoće li se išta suštinski promijeniti u političkom balansu, tj. da li će vlasti entiteta Republika Srpska, koje su dosad preferirale ruske i srbijanske partnere, sada jednako podržavati MOL-ovo širenje? Sudeći po Orbanovim vezama u regionu, vjerovatno hoće, što znači da će ekonomske odluke o tržištu nafte i naftnih derivata u Bosni i Hercegovini i dalje imati političku pozadinu. Za građane Bosne i Hercegovine ključno je da institucije ostanu imune na eventualne političke pritiske i da odluke donose na osnovu javnog interesa.

Na kraju, suština problema je u neravnoteži moći, jer snažno preduzeće u sektoru nafte i naftnih derivata rapidno stiče kontrolu, dok regulatorni i konkurencijski mehanizmi ne jačaju istom brzinom. U Bosni i Hercegovini ovo tržište možda nije formalno monopolizirano, ali postaje sve manje konkurentno, i ako se ništa ne preduzme, građani bi to mogli osjetiti kroz nestabilne cijene u kratkom roku i više cijene u srednjem i dugom roku, kao i manje mogućnosti za izbor. Upravo zato, ovaj slučaj MOL-NIS trebao bi pokrenuti širu raspravu o tome kakav energetski model Bosna i Hercegovina želi, da li je taj model pasivno ovisan o milosti velikih igrača, ili proaktivan u očuvanju zdrave konkurencije i sigurnosti snabdijevanja. Bosna i Hercegovina se nalazi na geopolitičkoj raskrsnici energetske interese, i odluke u narednim mjesecima i godinama odredit će hoće li tržište nafte i naftnih derivata biti mjesto slobodne utakmice ili tihe dominacije.

BIRN

Balkan
Investigative
Reporting
Network

BOSNIA &
HERZEGOVINA

 Detektor